

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับ กฎหมาย

ชัยยุทธ ถาวรานุรักษ์
ปรีชณี เรืองชนาบ พุทธสุภาะ

ชัยยุทธ ถาวรานุรักษ์

ปรัชญา เรื่องขนาน พุทธสุภะ.

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมาย

1.กฎหมาย -- ไทย. 2. กฎหมาย.

KPT68

ISBN 978-616-602-147-9

ISBN (ebook) 978-616-602-150-9

ลิขสิทธิ์ของ ชัยยุทธ ถาวรานุรักษ์

ปรัชญา เรื่องขนาน พุทธสุภะ

สงวนลิขสิทธิ์

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1 เดือนพฤศจิกายน 2567

จำนวน 50 เล่ม

ฉบับอิเล็กทรอนิกส์ (ebook) พฤศจิกายน 2567

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต

99 หมู่ 18 อาคารโรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ชั้น 2 ห้อง 205

ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 12121

โทร. 085-112-6081, 085-112-6968

<http://thammasatpress.tu.ac.th>, e-mail: unipress@tu.ac.th

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ราคาเล่มละ 400.- บาท

สารบัญ

คำนำ	(10)
บทที่ 1 บทนำ	1
การศึกษากฎหมายสำหรับสหวิทยาการสังคมศาสตร์	2
ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสังคมมนุษย์	10
บรรณานุกรม	27
บทที่ 2 ลักษณะของกฎหมาย	29
แนวคิด	29
จุดประสงค์ของกฎหมาย	30
แม่บทความคิดว่าด้วยเรื่องกฎหมาย	32
แนวคิดความเป็นมาของกฎหมายไทย	33
ความเป็นมาของกฎหมายไทย	38
ลักษณะของกฎหมายในปัจจุบัน	43
การแบ่งลักษณะกฎหมายตามเนื้อหาและตามแบบพิธี	47
บรรณานุกรม	51
บทที่ 3 วิวัฒนาการของกฎหมาย	52
แนวคิด	52
ทฤษฎีกฎหมายสามชั้น	53
บ่อเกิดของกฎหมาย	61
ประเภทของกฎหมาย	73
บรรณานุกรม	83
บทที่ 4 ระบบศาลและหลักวิชาชีพทางกฎหมาย	85
แนวคิด	85
ระบบศาลของประเทศไทย	86
หลักวิชาชีพนักกฎหมาย	91
บรรณานุกรม	106

บทที่ 5 กฎหมายกับความยุติธรรม	107
แนวคิด	107
กฎหมายกับความยุติธรรม	108
กฎหมายกับศีลธรรม	117
กฎหมายที่ไม่เป็นธรรม	118
การให้ความเป็นธรรม	121
บรรณานุกรม	123
บทที่ 6 การใช้และการตีความกฎหมาย	125
แนวคิด	125
นิติวิธี (Juristic Methode)	126
ขอบเขตการบังคับใช้กฎหมาย	127
การใช้เหตุผลทางกฎหมาย (Legal Reasoning)	131
การตีความกฎหมาย	132
การอุดช่องว่างกฎหมาย	138
ทัศนคติของนักกฎหมายไทยต่อการตีความกฎหมาย	140
บรรณานุกรม	141
บทที่ 7 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายมหาชน	143
แนวคิด	143
พื้นฐานความรู้ทางกฎหมายมหาชน	144
ข้อความคิดว่าด้วยรัฐ	148
หลักพื้นฐานรัฐธรรมนูญ	157
การควบคุมการใช้อำนาจของหน่วยงานรัฐ	169
การบริการสาธารณะเป็นหน้าที่หลักตามบทบัญญัติของกฎหมายมหาชน	179
บรรณานุกรม	186
บทที่ 8 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายแพ่ง (ส่วนที่ 1)	188
สิทธิและหน้าที่ของบุคคลในกฎหมายแพ่ง	189
กฎหมายลักษณะบุคคล	194
กฎหมายลักษณะทรัพย์	202

กฎหมายลักษณะหนี้	205
กฎหมายลักษณะนิติกรรม-สัญญา	206
กฎหมายลักษณะละเมิด	207
กฎหมายลักษณะครอบครัว	209
กฎหมายลักษณะมรดก	222
บรรณานุกรม	228
บทที่ 9 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายแพ่ง (ส่วนที่ 2)	230
บทนำ	230
ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายพาณิชย์	231
กฎหมายธุรกิจ	267
บรรณานุกรม	276
บทที่ 10 กฎหมายอาญา	277
แนวคิด	277
กฎหมายอาญาภาคทั่วไป	278
กฎหมายอาญาภาคความผิด	312
บรรณานุกรม	338
ดัชนี	339

แนวคิดความเป็นมาของกฎหมาย

การศึกษาความคิดทางกฎหมายของสำนักความคิดต่างๆ มีประโยชน์ในการเปรียบเทียบรูปแบบกฎหมายซึ่งใช้ต่างยุคต่างสมัยกัน การเกิดขึ้นของกฎหมายที่บังคับใช้ในสังคมมีแนวคิดพื้นฐานจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทางสังคมของยุคสมัยนั้น การจำแนกสำนักความคิดทางกฎหมายที่สำคัญสามารถจำแนกได้ 3 รูปแบบ

- (1) สำนักกฎหมายธรรมชาติ (The Natural Law Theory)
- (2) สำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมือง (Legal Positivism)
- (3) สำนักกฎหมายประวัติศาสตร์ (Historical School)

โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

สำนักกฎหมายธรรมชาติ (The Natural Law Theory)

ความคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาติเริ่มในสมัยกรีก โดยเป็นผลพลอยได้จากแนวความคิดเรื่องสิทธิธรรมชาติ สำนักกฎหมายธรรมชาติเห็นว่า “กฎหมาย” คือ พลังแห่งธรรมชาติเป็นจิตใจและเหตุผลของผู้ทรงภูมิปัญญา เป็นมาตรฐานซึ่งนำหน้าความยุติธรรมและความอยุติธรรม กฎหมายมิใช่สิ่งอื่นใดนอกจากการสร้างสรรค์ความมีเหตุผลอันเป็นส่วนหนึ่งของกฎอันนิรันดร์ กฎหมายธรรมชาติเป็นบางสิ่งบางอย่างที่ก่อตัวขึ้นโดยเหตุผลและงานของเหตุผล กฎหมายนั้นมีอยู่เองโดยธรรมชาติเกิดขึ้นเองโดยมนุษย์ไม่ได้ทำขึ้น ศาสตราจารย์ ดร.วิชฌู เครืองาม (2533, น. 10) ให้ความเห็นว่ากฎหมายธรรมชาติมีที่มาด้วยกัน 3 ทาง คือ

- 1) เกิดจากธรรมชาติโดยตรง เหมือนปรากฏการณ์อื่นๆ ของโลก
- 2) เกิดจากพระเจ้า โดยพระเจ้กำหนดให้มีขึ้น
- 3) เกิดจากความรู้สึกลึกซึ้งของมนุษย์เอง เกิดจากภาวะในใจที่มีอยากถูกใครกดขี่ข่มเหง

ฉะนั้นตัวเองจึงไม่ควรจะไปกดขี่ข่มเหงใคร

โดยความคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติ กฎหมายธรรมชาติดีลักษณะพิเศษ 3 ประการ

- 1) ใช้ได้โดยไม่จำกัดเวลา ใช้ไปได้เสมอ ไม่มีวันยกเลิกหรือล่วงสมัย
- 2) ใช้ได้โดยไม่จำกัดสถานที่ ใช้ได้ทุกแห่งไม่จำกัดว่าจะต้องใช้ได้เฉพาะในรัฐหรือสถานที่ใดเท่านั้น

3) อยู่เหนือรัฐ มีความยุติธรรมเป็นที่สุด ฉะนั้น กฎหมายของรัฐจะขัดหรือแย้งต่อกฎหมายธรรมชาติไม่ได้

ดังนั้นความหมายของกฎหมายธรรมชาติตามแนวคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติ โดยสรุปได้ดังที่ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ (2531, น. 348) อธิบายคำกล่าวของซีเซโร (Cicero) ปรัชญาเมธีทางนิติศาสตร์ว่า

ระบบศาลของประเทศไทย

การระงับข้อพิพาทเป็นภารกิจพื้นฐานประการหนึ่งของรัฐโดยกำหนดให้ “ศาล” ซึ่งเป็นสถาบันผู้ใช้อำนาจตุลาการ อันเป็นหนึ่งในอำนาจอธิปไตยของรัฐตามหลักการแบ่งแยกอำนาจ โดยทำหน้าที่ระงับข้อพิพาทวินิจฉัยคดีต่างๆ ทั้งคดีระหว่างเอกชนด้วยกัน หรือคดีระหว่างเอกชนกับรัฐ จึงต้องมีการใช้กฎหมายให้ความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย ประเทศไทยมีวิวัฒนาการระบบศาลมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในยุคสุโขทัยการชำระความของ “ตระลาการ” ซึ่งปรากฏในศิลาจารึกตอนหนึ่งว่า “ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน มิแลผิแพกแสกว้างกัน สอนดูแท้แล้ว จึงแล่งความแก่ข้าด้วยชื่อ บ่อเข้าผู้ลักมกผู้ซ่อน เห็นข้าท่านบ่อใครพิน เห็นสินท่านบ่อใครเดือด” หมายความว่า ผู้เป็นตระลาการต้องพิจารณาและพิพากษาคดี ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต บริสุทธ์ ยุติธรรม ไม่เอนเอียง ไปทางฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยเห็นแก่สินน้ำใจ

ในสมัยสุโขทัยซึ่งเป็นอาณาจักรเล็กๆ การใช้อำนาจตุลาการเป็นไปอย่างเรียบง่าย พระมหากษัตริย์ทรงทำหน้าที่เป็นผู้ชี้ขาดข้อพิพาทและตัดสินคดีด้วยตนเอง จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา การชำระคดีความหรือการระงับข้อพิพาทมีแบบแผนมากขึ้นได้มีการปรับปรุงระบบศาลขึ้นเป็นครั้งแรกและมีการเปลี่ยนแปลงในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงยกเลิกการพิจารณาแบบจารีตนครบาล เริ่มมีการจัดตั้งศาลกงสุลเป็นครั้งแรก และจะเสด็จออกมารับฎีการ้องทุกข์ด้วยพระองค์เองเดือนละ 4 ครั้ง และโปรดเกล้าฯ ให้ชำระคดีเสร็จโดยเร็ว ทำให้ราษฎรมีโอกาสถวายฎีการ้องทุกข์ได้สะดวกขึ้น เกิดความยุติธรรมมากกว่าแต่ก่อน ต่อมาระบบกฎหมายและระบบศาลเริ่มมีความซับซ้อนและมีปัญหาต่างๆ จนทำให้เกิดวิกฤติทางการศาลในยุคพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ด้วยสาเหตุสำคัญดังต่อไปนี้

ประการแรก ความไม่เหมาะสมของระบบศาลเดิม ซึ่งแยกย้ายอยู่ตามกรมต่างๆ ทำให้เกิดการแยกพิจารณา ส่งผลให้เกิดความล่าช้าและเกิดปัญหาเขตอำนาจศาล

ประการที่สอง ความไม่เหมาะสมของวิธีพิจารณาความแบบเดิม รวมถึงการลงโทษที่ไม่เหมาะสมและเป็นธรรม จนเกิดปัญหาการเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางศาลแก่ประเทศอังกฤษ โดยให้คนอังกฤษและคนในบังคับของอังกฤษไม่ต้องขึ้นศาลไทย โดยอ้างว่ากฎหมายของไทยป่าเถื่อนและล้าหลัง

ในการจัดระเบียบศาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ประกาศจัดตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้น เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2434 (ร.ศ.110) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมศาลซึ่งพิจารณาคดีแพ่งและคดีอาญาแต่เดิมกระจัดกระจายอยู่ตามหน่วยงาน กระทรวงกรมต่างๆ มารวมไว้ในกระทรวงยุติธรรม (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2558, น. 341) ระบบศาลไทยในช่วงแรกเป็นระบบศาลเดี่ยวซึ่งมีศาลยุติธรรมเป็นผู้มีอำนาจชี้ขาดข้อพิพาททุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่ง

กฎหมายกับศีลธรรม

กฎหมายและศีลธรรมต่างก็เป็นบรรทัดฐานอย่างหนึ่งที่ชี้ความถูกผิดของมนุษย์ แต่กฎหมายเป็นบรรทัดฐานที่มีมาตรการบังคับใช้โดยรัฐที่เข้มแข็งจริงยิ่งกว่าศีลธรรม และกฎหมายควบคุมเฉพาะการกระทำของมนุษย์ หากแต่ศีลธรรมควบคุมถึงความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ด้วย มีกฎหมายจำนวนไม่น้อยที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมหรือเป็นกฎหมายที่มีรากฐานมาจากศีลธรรม เช่น ความผิดอาญาฐานฆ่าคนตาย หรือลักทรัพย์ ความผิดดังกล่าวนี้เป็นความผิดที่ศีลธรรมรับรอง ดังนั้นจึงเป็นความผิดที่บุคคลทั่วไปต่างก็ทราบว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง แต่กฎหมายบางเรื่องแม้เป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับศีลธรรมเลยก็ต้องสร้างจิตสำนึกให้เห็นว่าผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามนั้น เป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องสมควรได้รับโทษและรัฐเองก็ต้องบังคับใช้กฎหมายประเภทรู้นั้นอย่างจริงจัง เช่น ในเรื่องกฎหมายภาษีอากร การไม่ชำระภาษีให้แก่รัฐตามกฎหมาย เพื่อนำไปพัฒนาประเทศ เป็นผลประโยชน์ของพลเมืองทั้งหมด ทุกคนจึงมีหน้าที่ต้องร่วมมือกัน ดังนั้นหากคนส่วนใหญ่จ่ายในส่วนของตน เพื่อประโยชน์ของรัฐ ผู้ที่หลีกเลี่ยงไม่ยอมรับผิดชอบจ่ายส่วนของตนก็สมควรถูกต่อว่าและเป็นการขอขบธรรมที่จะต้องถูกบังคับให้ชำระหรืองดเว้นการให้บริการของรัฐหรือเสียสิทธิบางอย่างได้ กฎหมายจึงอาจตั้งเกณฑ์เอาได้ว่าใครควรจะต้องเสียภาษีเท่าใด และบังคับเอาจากผู้ที่ไม่ชำระภาษีที่ขอขบธรรมในส่วนของตน โดยถือว่าเป็นการเอาเปรียบคนอื่นทั้งหลายนั่นเอง บุคคลที่เอาเปรียบผู้อื่นย่อมผิดศีลธรรมและเป็นผู้ที่ไม่พึงประสงค์ของสังคม ทำนองเดียวกับการไม่ปฏิบัติตามกฎจราจรของคนเพียงไม่กี่คนทำให้การจราจรเป็นปัญหาแก่ผู้อื่นอันเป็นส่วนรวม ได้ผู้ที่ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนดังกล่าวสมควรได้รับตำหนิในทางศีลธรรมด้วย

ดังนั้น การสร้างจิตสำนึกในทางศีลธรรม ย่อมก่อให้เกิดจิตสำนึกในการปฏิบัติตามกฎหมายไปในตัว เพราะกฎหมายกับศีลธรรมตามปกติย่อมสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน กล่าวคือ “ศีลธรรมย่อมไม่ได้รับการบังคับอย่างจริงจัง ถ้ากฎหมายไม่รองรับและกฎหมายจะได้รับการปฏิบัติตามอย่างราบรื่นก็เพราะมีศีลธรรมหนุน” โดยหลักการนี้ กฎหมายที่ขัดแย้งกับศีลธรรมอย่างสิ้นเชิงจึงมาบังคับให้ได้ผลลิตมิได้

อย่างไรก็ตาม มองในแง่หนึ่งกฎหมายต้องกำหนดขอบเขตแยกออกจากศีลธรรม เพราะบางครั้งศีลธรรมก็หาขอบเขตที่ชัดเจนมิได้ และขึ้นอยู่กับตัวบุคคลหรือกลุ่มบุคคลมากเกินไปหรือมีความเป็นอัตวิสัยสูง ทำให้ใช้ศีลธรรมวินิจฉัยยาก จึงเป็นหน้าที่ของผู้ใช้กฎหมายที่ต้องใช้กฎหมายให้ชัดเจน เช่น การตอบแทนผู้มีพระคุณเป็นหน้าที่ทางศีลธรรม แต่ถ้าการตอบแทนนั้นเป็นการให้การเท็จหรือปกป้องผู้กระทำความผิดที่มีพระคุณ แม้ชอบด้วยศีลธรรมแต่ก็ขัดต่อกฎหมาย กล่าวคือเป็นการชอบด้วยศีลธรรมต่อบุคคลหนึ่งแต่อาจขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน เช่น การมอบของขวัญในโอกาสต่างๆ เป็นวัฒนธรรมอันดีเป็นหน้าที่ทางศีลธรรม เพื่อเป็นการแสดงมิตรไมตรีต่อเพื่อนฝูงหรือผู้ที่เคารพนับถือ แต่กฎหมายก็กำหนดขอบเขตว่า การให้ดังกล่าวไม่ควรจะเกินจำนวนใด จึงจะไม่กลายเป็นการ “ให้สินบน” เช่น ในกรณีที่เคยมีการให้เชื้อของขวัญกันถึง 70-80 ล้านบาท เป็นต้น

หลักพื้นฐานในรัฐธรรมนูญไทย

1) หลักประชาธิปไตย

ประเทศไทยกำหนดระบอบการปกครองในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 2 กำหนดว่าประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สารสำคัญของระบอบประชาธิปไตย คือ “การปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย”

การปกครองในระบอบประชาธิปไตย ประกอบด้วยหลักการสำคัญต่อไปนี้

1. หลักประชาชนเป็นผู้ถืออำนาจอิสระสูงสุด ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ประชาชนคือเจ้าของอำนาจอิสระ ประชาชนอาจใช้อำนาจอิสระโดยตรงได้ผ่านทางการออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎรหรือผู้บริหารท้องถิ่น เนื่องจากประชาชนในรัฐมีจำนวนมาก การใช้อำนาจอิสระโดยตรงของแต่ละคนจึงเป็นไปได้ไม่ได้ จำเป็นต้องมีผู้ใช้อำนาจของรัฐแทนประชาชน เพราะภารกิจของรัฐมีความซับซ้อนและมีปริมาณมหาศาล เช่น ในเรื่องการตรากฎหมาย การรักษาความสงบเรียบร้อย การอนุมัติงบประมาณแผ่นดิน ย่อมเป็นไปได้ที่จะให้ประชาชนทุกคนทำการออกเสียงว่าควรออกกฎหมายนั้นหรือไม่ควรมีเนื้อหาอย่างไร ด้วยเหตุนี้องค์กรของรัฐจะเป็นผู้ใช้อำนาจอิสระ แต่การใช้อำนาจอิสระขององค์กรต่างๆ ทั้งหลายของรัฐในระบอบประชาธิปไตยยังคงต้องมีจุดเกาะเกี่ยว หรือมีรากฐานมาจากเจตจำนงของประชาชน (สมยศ เชื้อไทย, 2560, น. 157) ซึ่งอาจแสดงออกโดยตรงด้วยการเลือกตั้งองค์กรผู้ทำการใช้อำนาจนิติบัญญัติแทนประชาชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น อบต. หรือ อบจ. โดยอ้อมผ่านการแต่งตั้งขององค์กรผู้ที่เกี่ยวข้องกับประชาชนโดยตรง เช่น องค์กรนิติบัญญัติผู้ถูกเลือกโดยประชาชนทำการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี

2. การปกครองโดยฝ่ายข้างมาก เนื่องจากการปกครองระบอบประชาธิปไตยประชาชนเป็นแหล่งที่มาของอำนาจอิสระ ประชาชนทุกคนในประเทศจะมีความเห็นพ้องต้องกันหมดจึงเป็นไปได้ จึงต้องใช้หลักเสียงข้างมากในการหาข้อยุติ ปรากฏให้เห็นในการลงมติในสภาผู้แทนราษฎรหรือในองค์กรของรัฐอื่นๆ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อมีเสียงข้างมากย่อมมีเสียงข้างน้อย ซึ่งเสียงข้างน้อยย่อมได้รับความคุ้มครองในแง่ที่ว่า มีโอกาสแสดงความคิดเห็นในการโน้มน้าวให้ฝ่ายเสียงข้างมากเห็นด้วยกับตน เช่น การจัดให้มีการประชุมโดยเปิดเผยเพื่อให้สาธารณชนตรวจสอบความเห็นของฝ่ายเสียงข้างมากและเสียงข้างน้อย การเปิดโอกาสให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตั้งกระทู้ถาม การกำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสามารถเข้าชื่อให้มีการตั้งคณะกรรมการตรวจสอบโดยไม่ต้องใช้คะแนนเสียงจำนวนมากนัก เช่น หนึ่งในสี่ของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด การกำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสามารถเข้าชื่อเสนอกฎหมายได้โดยไม่ต้องมีผู้เข้าชื่อเป็นจำนวนมาก รวมตลอดถึงการกำหนดสัดส่วนที่นั่งของคณะกรรมการให้แก่วงศ์การเมืองฝ่ายเสียงข้างน้อยในสภา

สิทธิและหน้าที่ของบุคคลในกฎหมายแพ่ง

กฎหมายแพ่งเป็นกฎหมายที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนต่อเอกชน (ประชาชน) ที่มีสถานะทางกฎหมายเท่าเทียมกัน ไม่มีฝ่ายใดใช้อำนาจรัฐบังคับให้อีกฝ่ายดำเนินการได้ และความสัมพันธ์ในทางกฎหมายแพ่ง คือ สถานะของบุคคลเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีได้เกี่ยวข้องในทางธุรกิจ กฎหมายแพ่งกำหนดสิทธิและหน้าที่ของคู่กรณีแต่ละฝ่ายว่าใครมีหน้าที่ทำอะไร หรือใครสามารถใช้สิทธิอะไรที่กฎหมายกำหนดได้ ตัวอย่างของกฎหมายแพ่งที่สำคัญ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ ได้แก่ กฎหมายลักษณะบุคคล ทรัพย์สิน นิติกรรม สัญญา หนี้ ละเมิด ครอบครัว และมรดก สำหรับกฎหมายพาณิชย์นั้นเป็นกฎหมายเกี่ยวกับการค้าขาย การประกอบธุรกิจพาณิชย์ ซึ่งมาจากรากฐานธรรมเนียมปฏิบัติของพวกพ่อค้าที่เรียกว่า *Lex mercatoria* แปลว่า “กฎหมายของพ่อค้า” ต่อมาได้รับการพัฒนาจนกลายเป็นกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในปัจจุบัน (ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช, 2549, น. 131)

กฎหมายแพ่งในประเทศไทยเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยอดีตแต่ไม่ได้มีการรวบรวมไว้ ประกอบกับปัญหาการเสียดิสภาพนอกอาณาเขตให้กับชาวต่างชาติที่ไม่ต้องการขึ้นศาลไทย จนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำริปรับปรุงกฎหมายจัดทำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ รวบรวมหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่กระจัดกระจายและปรับปรุงใหม่ เพื่อคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ของเอกชนเมื่อมีคดีข้อพิพาทจะต้องนำบทบัญญัติมาพิจารณา โดยนำแบบอย่างมาจากกฎหมายระบบซีวิลลอว์ของภาคพื้นยุโรป เพื่อมิให้เป็นข้ออ้างของชาวต่างชาติในการไม่ขึ้นศาลว่ากฎหมายไทยล้าหลังอีกต่อไป

ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการศึกษาจึงแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรก อธิบายเกี่ยวกับหลักกฎหมายแพ่งซึ่งเป็นเรื่องสิทธิและหน้าที่ของบุคคลในเรื่องต่างๆ ได้แก่ สภาพบุคคล นิติกรรม สัญญา ละเมิด หนี้ ทรัพย์สิน ครอบครัว มรดก เป็นต้น ส่วนที่สอง สิทธิและหน้าที่ความสัมพันธ์ของบุคคลในหลักกฎหมายพาณิชย์ ได้แก่ ซื้อขาย เช่าทรัพย์สิน เช่าซื้อ จำนอง ยืม ค้ำประกัน จำนำ ตัวเงิน หุ้นส่วนและบริษัท ตลอดจนกฎหมายธุรกิจที่เกี่ยวข้องในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

เราอาจพิจารณาความหมายของ “สิทธิ” ได้ในสองแง่มุมคือ ในแง่อำนาจหรือในแง่ประโยชน์ สิทธิ หมายถึง อำนาจอันชอบธรรมหรือความชอบธรรมที่บุคคลสามารถใช้ยื่นต่อผู้อื่นเพื่อคุ้มครองหรือรักษาลผลประโยชน์เป็นส่วนที่พึงมีพึงได้ของบุคคลนั้น (ปรีดี เกษมทรัพย์, 2526, น. 83-85, อ้างถึงใน สมยศ เชื้อไทย, 2557, น. 135) ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.หยุด แสงอุทัย (2542, น. 220) อธิบายว่า “สิทธิ” คือ ประโยชน์ที่บุคคลมีความชอบธรรมที่จะได้รับและยืนยันต่อผู้อื่นได้หรือประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ แต่ไม่ได้หมายความว่าสิทธิจะเป็นประโยชน์ที่ปราศจากขอบเขต เพราะกฎหมายได้จำกัดขอบเขตการใช้สิทธิไว้ในมาตรา 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่า ในการใช้สิทธิ

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายพาณิชย์

กฎหมายพาณิชย์ คือ กฎหมายว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ของบุคคล อันเป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับการเศรษฐกิจและการค้า โดยวางระเบียบเกี่ยวพันทางการค้าหรือธุรกิจระหว่างบุคคล เช่น การตั้งหุ้นส่วนบริษัท การรับขน (ขนส่งคนและสินค้า) และเรื่องเกี่ยวกับตัวเงิน (เช่น เช็ค) กฎหมายว่าด้วยการซื้อขาย การเช่าทรัพย์ การจำนอง การจำนำ ประกันภัย เป็นต้น

ในปัจจุบันกฎหมายแพ่งและกฎหมายพาณิชย์ของประเทศไทย ได้บัญญัติรวมเป็นกฎหมายฉบับเดียวกัน เรียกว่า “ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์” แบ่งออกเป็น 6 บรรพ คือ บรรพ 1 ว่าด้วยหลักทั่วไป บรรพ 2 ว่าด้วยหนี้ บรรพ 3 ว่าด้วยเอกเทศสัญญา บรรพ 4 ว่าด้วยทรัพย์สิน บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว และบรรพ 6 ว่าด้วยมรดก

เหตุที่ประเทศไทยมีการจัดทำประมวลกฎหมายโดยการนำกฎหมายแพ่งมารวมกับกฎหมายพาณิชย์เป็นฉบับเดียวกันคล้ายกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศสวิตเซอร์แลนด์ โดยไม่ได้แยกเป็นประมวลกฎหมายแพ่งเล่มหนึ่งและประมวลกฎหมายพาณิชย์อีกเล่มหนึ่งดังเช่นประเทศเยอรมัน ฝรั่งเศส อิตาลี ญี่ปุ่น เพราะการค้าพาณิชย์ในขณะที่ยังไม่เจริญก้าวหน้า อีกทั้งหลักทั่วไปบางอย่างในกฎหมายแพ่งก็สามารถนำไปใช้กับกฎหมายพาณิชย์ได้ ความจำเป็นที่จะต้องแยกกฎหมายพาณิชย์ออกจากกฎหมายแพ่งโดยจัดทำเป็นประมวลกฎหมายคนละเล่มจึงยังไม่มี ความจำเป็นเท่าใดนักในขณะนั้น

การที่ธุรกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในกิจกรรมทางพาณิชย์แม้จะเป็นนิติกรรมสัญญาที่อยู่ในส่วนของกฎหมายแพ่ง แต่เป็นกฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์ลักษณะเฉพาะไว้เป็นพิเศษเรียกว่า “เอกเทศสัญญา” การก่อนิติสัมพันธ์หรือทำสัญญาใดๆ ที่ไม่เข้าลักษณะเอกเทศสัญญา จะต้องนำบทบัญญัติกฎหมายลักษณะนิติกรรมสัญญามาใช้เป็นหลักทั่วไป ซึ่งจะอธิบายไปตามแต่ละลักษณะของกฎหมายนั้น

กฎหมายลักษณะซื้อขาย

ในชีวิตประจำวันของคนเราเกี่ยวข้องกับการซื้อขายมากที่สุด นับตั้งแต่ก้าวออกจากบ้านอยากทานอาหาร เข้าร้านสะดวกซื้อเพื่อจ่ายของใช้ที่ต้องการ ไปจนถึงซื้อขายทรัพย์สินที่มีมูลค่าราคาสูง เช่น เครื่องประดับ บ้าน รถ ที่ดิน กฎหมายจึงเข้ามากำหนดสิทธิหน้าที่ของคู่กรณีที่เกี่ยวข้องอันได้แก่ ผู้ซื้อและผู้ขาย ในกรณีที่ผู้ซื้อหรือผู้ขายมอบหมายให้ผู้อื่นทำการซื้อขายแทน จะต้องทำการซื้อขายภายในขอบเขตอำนาจที่ผู้ซื้อหรือผู้ขายกำหนดไว้ ในการซื้อขายอาจไม่มีการชำระเงินหรือส่งมอบสินค้าในทันที คู่สัญญาทั้งผู้ซื้อและผู้ขายอาจกำหนดเงื่อนไขเวลาและเงื่อนไขการชำระเงินหรือการส่งมอบไว้ได้ตามที่ตกลง

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมาย

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมาย รวบรวมหลักการสำคัญของกฎหมายหลายฉบับที่สามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ เหมาะสำหรับประชาชนทั่วไปที่สนใจใคร่รู้กฎหมาย โดยไม่จำเป็นต้องเป็นนักกฎหมายหรือศึกษาในสาขานิติศาสตร์

ชัยยุทธ ถาวรานุรักษ์

รองศาสตราจารย์ประจำวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- ปรินญาปรัชญาคุณฐิบัณฑิต (การบริหารกระบวนการยุติธรรม) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ปรินญานิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ปรินญานิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (วิทยานิพนธ์ ระดับดีมาก)
- ปรินญานิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปรัชญิ เรื่องขนาบ พุทธสฤกะ

อาจารย์พิเศษประจำวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- ปรินญานิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายเอกชนและธุรกิจ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ปรินญานิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ประกาศนียบัตรวิชาภาษาอังกฤษเฉพาะอาชีพกฎหมาย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ISBN 978-616-602-147-9

9 786166 021479

ราคา 400 บาท
หมวดกฎหมาย

<http://thammasatpress.tu.ac.th>